

radt bennük, nyilvánvalóan a munka befejezettségéből adódóan.

Arra pedig Benda Kálmán is felhívta a figyelmet az utószóban, hogy milyen pontatlanok a magyar nyelvű kivonatok, melyeket Veress a levelek előtt közöl; s hogy az Argenti életrajzát és a jezsuiták erdélyi történetét bemutató bevezető tanulmány sem felel meg mindenben az utána következő források tartalmának. Benda Kálmán példáinak sorát bőven lehetne folytatni, itt csak egy kultúrtörténeti vonatkozású mozzanatot említek. A kolozsvári kollégium kifosztása után készült jegyzőkönyvek némi információval szolgálnak a jezsuita könyvtár egykori állományára vonatkozóan is. Veress ennek értékelése során a bevezetőben azt írja, hogy ifjabb Heltai Gáspár, aki igyekezett megmenteni a könyvtárból, amit csak lehetett, egyebek között egy Calepinus-féle szótárt is elhozott. „Hogy ez utóbbi nálunk is milyen elterjedt mű volt, mutatja az is, hogy a vizsgálat alkalmával még további két példánya került elő” – állítja Veress Endre (p. IX.). A jegyzőkönyvekben viszont nem még kettő, de még négy példánya bukkan fel!

E példák arra figyelmeztetnek, hogy ellenőrzés nélkül nem tanácsos felhasználni Veress Endre tanulmányának és jegyzeteinek az adatait, s a szövegeket illetően is csak a kiadó által ellenőrzött magyarországi forrásanyag pontosságában lehetünk egészen biztosak.

Ami a bevezető tanulmány szemléletét illeti, Veress Endre meglehetősen egyoldalúsággal, s némi elfogultsággal a jezsuiták működésének pozitív vallás- és kultúrtörténeti szerepét hangsúlyozza, politikai tevékenységüket azonban nem értékeli reálisan, s tanulmányának több megállapítása megírásának idejéből adódóan mára már elavult.

Benda Kálmán utószava megfelelően pótolja a bevezető e hiányosságait. Veress Endre kiadói tevékenységének összefoglaló értékelése és az e kötethez fűzött kritikai megjegyzések után (melyeknek egyetlen szépséghibája, hogy éppen a Veress pontatlanságát illusztráló részlet lapszámhivatkozása nem pontos! – p. 220.), a legújabb szakirodalomra utalva Benda Kálmán rövid életrajzot közöl az Erdélyben működő vezető jezsuitákról, jellemzi politikai tevékenységüket, s fennmaradt írásaikat. Argenti iratainak forrásértékéről így ír: „Az 1603-as kolozsvári eseményekre, a jezsuita iskola és rendház feldúlására Argenti a legfőbb forrás... A Bocskai-szabadságharc erdélyi ellentételeire, az országgyűlési tárgyalásokra megint csak a legfontosabb tanú. Még inkább áll ez az 1607–1608-as erdélyi és magyarországi ese-

ményekre. Olyan konkrét részleteket ismertet Rákóczi Zsigmond, az erdélyi és magyarországi rendek, valamint Mátyás főherceg álláspontjára, a velük való tárgyalások részleteire, amit sehonnan máshonnan nem tudhatunk meg.” (p. 227–228.)

Az Argenti-kötet igen értékes, izgalmas forrásanyagot nyújt – híven az Adattár sorozat eddigi kötetéhez –, ezért érdemes volt e meg nem jelent könyv „reprint” kiadására vállalkozni, oly sok hibája ellenére is.

Kovács Zsuzsa

Tózsér Árpád: Régi költők – mai tanulságok.
Bratislava, 1984. Madách, 215 l.

Tózsér Árpád a csehszlovákiai magyar irodalom „harmadik nemzedék”-ének középgenerációs tagja, kellemes meglepetéssel szolgál ezzel a kötettel. A régi magyar irodalom három alakjáról, Szenci Molnár Albertről, Amadé Lászlóról és Baróti Szabó Dávidról ír tanulmányt. Előszavában – Németh Lászlóra utalva – „az én katedrám”-ról beszél. A nyitrai Pedagógiai Főiskolán tartott előadásaira hivatkozik, ezekből ragad ki három részletet, amelyek igen elgondolkodtatók. Nemcsak abból a szempontból, hogy Nyitrán ilyen színvonalú előadások folyhattak, hanem abból a szempontból is, hogy egy csehszlovákiai magyar író és irodalomtörténész mit érez a magáénak. Ugyanakkor a három költőről, akiről szól, olyan újat mond, olyan összefüggéseket fedez fel, hogy azokat az egyetemes magyar irodalomtörténetírás sem hanyagolhatja el.

Szenci Molnár Albert nyitja a sort. Tózsér szubjektív módon kezdi: csaknem bűnbánóan vallja be, hogy amikor születésének 400. évfordulóját ünnepelték, az egész magyar nyelvterületen megemlékeztek róla, csak éppen a szülőföldje hallgatott. Most sem az egész műről ír tanulmányt, hanem egy vonását emeli ki: zsoldárfordításainak reneszánsz jellegét. A költő a Marot-, Béza- és Lobwasser-zsoldárok formai sokféleségét tartva szemé előtt fordít, sőt, a fordított zsoldárok eredeti jambikus lejtését más metrumokkal, első sorban magyaros ritmusokkal váltogatja, s „ebben a formai változatosságban felfedezi a változó, az elbukó és felemelkedő ember lírai képét, és – a zsoldárok hőisébe önmagát, lelki válságait, változó életét beleérezve – újraterezi azt”. Szenci Molnár Albert így lesz Tózsér jellemzésében a magyar reneszánsz tipikus képviselője, aki a ma-

gyar verseléssel, képi világával többet tett a feudalizmus bírálataát tekintve, mint a Sztáraiak, Szkhárosik, Bornemiszák „plebejus düh”-e, amellyel koruk fejedelmek és főpapjai ellen fordultak. S Tózsér Árpád ki meri mondani: a mai olvasó elsősorban a bemutatott esztétikai értékekre reagál. „Nem visszahanganak benne Szenci Molnár Albert száraz, egyértelmű istendicséretei, ortodox hitvallása, himnuszai, de annál modernebnek, maiabbnak érzi a költő emberismeretét és anyagszeretetét, a zsoltárait tükröző érzelmi teljességet, a változó ember lírai képét, a gazdag költői leírásokat.”

Másképpen közelíti meg Amadé László költészetét: személyes viszonyainak, szerelmi életének, mulatozásainak, házasságainak stb. beágyazásával a látszólag csendes, eseménytelen, mégsem nyugodt korviszonyok közepé. A kor egyik költészeti divatja: a rokokó. Amadé ismeri ennek az irányzatnak külföldi variánsait: egynémely versében a kor operájának ritmusai is ott lüktetnek. De az első pillantásra sok esetben értelmetlen szójátékaival, ízes, legtöbbször a népköltészetből kölcsönzött képeivel, ritmusvilágával hozott valamit, ami – hogyha több türelme, több erudíciója lett volna – megteremthette volna a rokokó művészet magyar változatát. De neki a költészet ugyanúgy csak szórakozás volt, mint a jó bor és a szép menyecskék. Egy helyen már mi is rámutattunk, itt most Tózsér részletesen kifejti, szótár segítségével is bemutatja, hogy a „Lila moja Lila” kezdetű vers, amelyet Weöres Sándor „halandzsaszövegnek”, „vakszövegnek” nevez, szlovák elemekkel van tele, s bizonytalan hangon hozzátesszi: „valószínűleg szlovákul is tudott”. Szerintünk ez nem „valószínűleg”, hanem természetes. No, persze, nem bibličtinában és nem bermoláčtinában, hanem annak a szlovák menyecskének a népi nyelvén, akit éppen az ölében tartott.

Az előkelő rokokó stílus keveredik egy bizonyos – ha tetszik – közönségességgel, – ha tetszik – mindennapisággal. Vagy ahogy Tózsér kifejezi: „Watteau turníros, tornyos hajú hölgyei és Boucher Mme de Pompadour módjára kacérkodó nimfái mellett zavarólag hathat a háztartás bármilyen kelléke.” Amadé viszont a háziasságot a nő éppen olyan természetes tulajdonának tekinti, mint a pallérozott magyar nyelv ismeretét. A tanulmányíró végkövetkeztetése: Amadé a magyar rokokó költészet kezdetét jelenti, elindított vala-

mit, amit ő nem tudott befejezni, az ő verse csak „csizma” volt a modern vers asztalán.

A harmadik tanulmány látszólag csak egy régi vitát akar eldönteni (Waldapfel–Zlinszky): Baróti Szabó Dávidnak *Egy ledőlt diófához* című verséről van szó. Allegória-e vagy csak egyszerű leírás? Elmélyült, sok irodalomtörténész társát felülmúló elemzéssel mutatja be, hogy ez is, az is. Három jelentéssíkot különböztet meg e fejtegetések során: 1. magát a leírást (a pusztuló, a férgek által gyötört fát), 2. a külhóban mulatozó fiától elhagyott „pusztuló” nemzet képét – és éppen ez az „allegorikus értelem” nem egyértelműen haldó – és 3. „azt a szubjektív, sajátos valóságlátást, amely elsősorban a szerző magatartásáról, egyéniségéről árulkodik”. Klasszicizmusnak és az „éppen hogy születő” romantikának a keveredéséről beszélhetünk ebben a versben. „S így e művében Baróti Szabó Dávid – amellet, hogy főlvázolta az első magyar politikai allegória körvonalait – paradox módon annak a romantikus versnyelvnek is úttörője lett, amely többek között épp az allegorikus kifejezés, a jelentést pusztán illusztráló kép ellenében született.”

Tózsér Árpád szép, gondolatébresztő hármastanulmányának mindössze az előszavával, illetőleg ennek az előszónak egy mondatával szállunk vitába. A magyar költészetet a csehvel összehasonlítva írja le a következő mondatot: „Miért van az, hogy a cseh irodalomban például hiába keresünk a Petőfi–Ady–József Attila hármának megfelelő magános óriásokat?” A bemutatott három nagy költő csak a leegyszerűsítő irodalomtörténész számára „magános óriás”. Petőfi mellett ott van – lírai költőként is! – Arany, ott van Vajda János, hogy a számos kis csillagként tündöklő, vagy esetleg csak pislákoló költőről ne is beszéljék; Ady társaságában: Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Füst Milán, Szabó Lőrinc, a József Attiláéban pedig a mindmáig élők. A „bűnös” öncsonkítást, amelyről Tózsér Árpád beszél, csak azok követik el, akik leegyszerűsítik, vagy – közönségesebb szóval – vulgarizálják az irodalom történetét.

Mi a magunk részéről örvendetesnek tartjuk, hogy „irodalomtörténet” cím alatt ezúttal nem irodalompolitikát vagy éppen „bűnös öncsonkítást” kaptunk cseh-szlovákiai magyar irodalomtörténésztől, hanem komoly műelemzést.

Sziklay László